

УДК 373.24:738

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ЛІПЛЕННЯ

Л.В.Старовойт

У статті висвітлено педагогічні аспекти проблеми художньо-естетичного виховання дошкільників засобами ліплення. Визначено роль і місце художньо-естетичного виховання в практиці сучасного дошкільного закладу. Розкрито особливості художньо-естетичного виховання як обов'язкового елемента формування гармонійної особистості. Розглянуто специфіку проведення занять з ліплення в різних вікових групах. Представлено різні форми роботи, які є доцільними в процесі навчання дітей ліпленню.

Ключові слова: художньо-естетичне виховання, дошкільний вік, ліплення, художньо-творча діяльність.

ARTISTIC AND AESTHETIC EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN BY MEANS OF MODELING

L.V.Starovoyt

Summary. Artistic activities have unique ability to influence the artistic and aesthetic education of children. Artistic and aesthetic education begins with a proper reserve of basic knowledge and aesthetic experiences that may promote kids' interest in aesthetically significant objects and phenomena. An educator should understand the fundamental importance of the unity of aesthetic knowledge and artistic practice for children.

In the article the pedagogical aspects of artistic and aesthetic education of preschool children by means of modeling have been defined. The role and place of artistic and aesthetic education in the practice of modern preschool institution have been considered. The features of artistic and aesthetic education as a compulsory element of formation of harmonious personality have been classified. The author has described the operating peculiarities in modeling for children of different age groups. Different forms of work appropriate in teaching children modeling have been described in the present article.

Keywords: aesthetic education, preschool age, sculpture, modeling, creative activity.

Постановка проблеми. У загальному русі до гуманізації системи освіти невідомо зростає роль художньо-творчої діяльності. Вона є унікальною в розв'язанні завдань як художнього, так і особистісного розвитку, громадського й духовного становлення. З огляду на це, фахова підготовка вихователя дошкільного навчального закладу має враховувати необхідність освоєння ним художніх факторів розвитку особистості дитини. Майбутній вихователь повинен мати чітке уявлення про те, що розвиток дитини – надзвичайно складний, багатфакторний процес, в якому помітну роль відіграє мистецтво як специфічна сфера художньо-творчої діяльності людини.

Майбутній вихователь повинен заглиблюватись у проблеми художньо-естетичного виховання, оскільки вони сьогодні є особливо актуальними. Розв'язати означену проблему можливо за умов використання в практиці сучасного дошкільного закладу різних форм художнього виховання. Це, насамперед, заняття з художньої праці, народознавства, образотворчої діяльності тощо, що звернені до досвіду естетичної, точніше, художньої діяльності дітей. Майбутній вихователь має усвідомлювати, що саме ці заняття тісно пов'язані з мистецькою діяльністю, тому одним із завдань є допомога дітям в осягненні художнього задуму твору, з'ясуванні основних засобів художньої виразності, що виражаються, по-перше, необхідністю взаємозв'язку форми предмета з його функціональним призначенням, по-друге, співвідношенням форми й матеріалу.

Мета статті – розкрити особливості художньо-естетичного виховання дітей у ДНЗ засобами ліплення.

Аналіз досліджень і публікацій. Мистецька діяльність має унікальні можливості впливу на художньо-естетичне виховання дітей. М.Руковіцин вважав, що метою естетичного виховання є гармонійна особистість, всебічно розвинена людина, освічена, високоморальна, яка володіє умінням трудитися, бажанням творити, розуміє красу життя й проблему мистецтва. Праці відомих вітчизняних учених та педагогів-практиків В.Сухомлинського, Б.Неменського, І.Зязюна, Г.Шевченка, Р.Шульги розкривають

ідею багатогранності мистецького впливу у виховному процесі. У сучасних дослідженнях Є. Антоновича, О. Дем'янчука та інших підкреслюється важливість упровадження декоративно-ужиткового мистецтва в навчально-виховний процес засобами народознавства, художньої праці, образотворчого мистецтва, трудового виховання тощо. Роль мистецтва як потужного засобу розвитку творчих здібностей, образного мислення, естетичної свідомості особистості розкрито в працях Р. Арнхейма, Л. Когана, В. Кудіна, Б. Ліхачова. Формуванню в молодого покоління естетичних ідеалів, потреб, оцінок, ціннісних орієнтацій присвятили праці П. Автомонов, В. Бутенко, Є. Квятковський, В. Кудін, М. Миропольська, Є. Подольська, Ю. Протопопов, О. Рудницька, Г. Тарасенко, А. Щербо та інші.

Виклад основного матеріалу. Художньо-естетичне виховання – обов'язковий елемент формування всієї сукупності духовного багатства дитини, засіб передачі накопиченого естетичного досвіду від покоління до покоління. Художньо-естетичне виховання починається зі створення відповідного запасу елементарних естетичних знань і вражень, без яких не можуть виникнути бажання, інтерес до естетично значимих предметів і явищ. Завдання художньо-естетичного виховання полягає у формуванні таких якостей особистості, які забезпечують їй можливість емоційно переживати й оцінювати художню образність предметів і явищ. Художньо-естетичне виховання сприяє формуванню в дитини творчих здібностей.

Вихователь має усвідомлювати принципову важливість єдності естетичного пізнання й художньої практики дітей. Без естетичного розвитку, звичайно, не можна уявити й початок художнього розвитку, хоч межу між ними все важче й важче віднайти. Те ж саме можна спостерігати і в процесі навчання та виховання молодого покоління. Нажаль, бувають випадки, коли спочатку намагаються розвивати розумову сторону особистості дитини, а вже потім діяльну. Хоча справжній успіх приходить лише тоді, коли забезпечується гармонійне поєднання. Адже в процесі практичної діяльності в дитини формується внутрішня позиція щодо навколишнього світу, розвивається потреба в реалізації власних творчих здібностей, культивується інтерес до надбань інших, формується естетичний смак.

Образотворче мистецтво, скульптура є одним із засобів художньо-естетичного виховання, формування художнього смаку. Виразність скульптурних творів сприймають не лише дорослі, а й діти. Вибираючи найбільш зрозумілі, доступні дітям твори, можна розкрити їм красу образу, створеного художником, у доступній і зрозумілій формі розкрити засоби й характер зображеного. Ознайомлення з творами мистецтва допомагає краще зрозуміти довколишній світ, відчути особливість праці скульптора. Ознайомлюючи дітей із скульптурами малих форм і художніми іграшками, вихователь повинен враховувати те, що процес сприймання творів мистецтва має приносити дитині радість, задоволення, захоплення.

Заняття з ліплення сприяють всебічному розвитку дітей, їх розумовому, моральному, художньо-естетичному вихованню. Через образотворчу діяльність дитина активно передає враження, які вона дістала в процесі пізнавальної діяльності. Щоб підвести дитину до ліплення, до скульптурного зображення предметів, вихователь має ознайомити дітей з предметами, вказати на їхні особливості, допомогти зрозуміти форму, будову предметів, що характеризують їхню специфіку. Вихователь показує дітям, як відображаються знайомі їм предмети і явища в різних видах мистецтва, як передає поет враження про життя у віршах, як художник відображає явища й предмети в живописі, у графіці, скульптор – у монументальній і станковій скульптурі, у скульптурній мініатюрі, народний майстер – в іграшці тощо.

Ліплення має велике значення у навчанні і вихованні дітей дошкільного віку. Скульптор І. Гінцбург говорив, що в сім'ї образотворчих мистецтв ліплення грає ту ж роль, як і арифметика в математичних науках. Це азбука уявлення про предмет. Це як перше читання [10, с. 45].

Н. Халезова наголошувала, що під час роботи з глиною дитина отримує естетичну насолоду від її пластичності, об'ємності, від форм, які виходять у процесі ліплення. Одночасно дитина усвідомлює різні властивості глини й пластиліну, знайомиться з об'ємною формою, будовою і пропорціями предметів, у неї розвивається точність рухів рук і окомір, формуються конструктивні здібності. Якщо цей вид діяльності правильно організований, то ліплення може стати улюбленим заняттям дітей [11, с. 67].

Ліплення передбачає створення об'ємних і рельєфних образів із таких пластичних матеріалів, як пластилін, тісто, глина, віск. Зазначимо, що глина повинна бути основним матеріалом для навчання дітей ліпленню в дитячому садку (у деяких випадках можна замінити тістом) насамперед тому, що це природний матеріал, вона пластична, однотонна, приємна на дотик і дає дитині можливість зрозуміти цілісність форми предмета. Глина має ще одну перевагу перед пластиліном: глиняні вироби можна піддавати подальшій обробці та декорувати фарбою.

Використання пластиліну зазвичай веде до зображення дрібних форм з кольорових частин, що не завжди бажано, оскільки це заважає цілісному сприйняттю форми. Відбувається це тому, що вихователь не має можливості дати дитині однотонний шматок пластиліну достатнього розміру. Крім того, колір, як додатковий образотворчий засіб, часто відволікає дітей від зображення основного – форми. Все це ускладнює виконання важливого завдання – навчити дітей бачити й створювати основну форму предметів,

втілювати художній образ засобами об'єму.

У процесі навчання дітей ліпленню вихователь може використовувати різні форми роботи:

- індивідуальне виконання завдань в умовах групових занять;
- виконання завдань парами;
- виконання завдань невеликою групою;
- колективна робота;
- спільна робота з вихователем;
- спільна робота з дітьми старшого віку;
- самостійна художня діяльність;
- гурткова робота.

Під час заняття вихователь має створити приємну емоційну атмосферу, викликати інтерес, добрий настрій, захоплення, що забезпечується обов'язковим досягненням успіху й позитивної оцінки кожної дитини. Дуже важливо, щоб дитина відчувала повагу до своїх творів, значущість своєї роботи. Таке ставлення допоможе підтримувати постійний творчий пошук, почуватися впевненим і затребуваним у майбутньому.

Вихователь має враховувати те, що під час підготовки до ліплення дитина отримує знання про конкретний предмет (назва, форма предмета та його величина, будова, колір, призначення). Разом з цим збагачується й розвивається словниковий запас дитини, розвивається зв'язне мовлення, мислення, пам'ять, увага, уява та інші психічні процеси, формується художньо-естетичний смак. Крім того, дитина ознайомлюється з матеріалом, уточнюючи його властивості, художні особливості. На заняттях дитина дістає відомості про способи ліплення і сама навчається ліпити. На основі свого досвіду вона намагається самостійно розв'язати завдання, що згодом стануть підґрунтям художньо-творчої діяльності.

Ліплення допомагає виховати в дітей цікавість до образотворчої діяльності; в дитини виховуються організованість та дисципліна, вона вчиться працювати в колективі, підпорядковувати свої інтереси інтересам колективу. У дитини формується відповідальність; вона ставить перед собою мету й доводить почату справу до завершення, що сприяє розвитку цілеспрямованості, наполегливості тощо.

Варто наголосити на ефективності використання ігрових прийомів у процесі ліплення. Адже під час заняття діти часто керуються ігровими мотивами, що робить ліплення улюбленою справою. Створення ігрової ситуації, виготовлення іграшок для гри сприяє хорошому, піднесеному настрою. Діти легко сприймають та запам'ятовують інформацію, яка їм подається.

Зауважимо, що вік маленьких дітей має свої особливості. Дитина молодшого дошкільного віку інтенсивно розвивається. У результаті сенсорного розвитку сприйняття дітей стає більш диференційованим, у них складаються уявлення про форму, колір предметів, їх величину. Із збагаченням досвіду дітей і вдосконаленням мовлення розвивається дитяча уява. Діти цього віку відрізняються активністю, прагненням діяти самостійно, без допомоги дорослих. Вони захоплюються ліпленням і відчувають задоволення від роботи з глиною. У дітей формується вміння працювати в колективі, допомагати один одному. Дитина може елементарно оцінити роботу товариша. У маленької дитини особлива гострота сприйняття. Те, що емоційно сприйнято в дитинстві, запам'ятовується на все життя. Сприйняття гарного формус в дітей естетичні почуття, повагу і дбайливе ставлення до мистецтва. Твори мистецтва розширюють кругозір дитини тим, що несуть певну інформацію. Вони впливають і на формування моральних почуттів.

Основна мета, яка постає перед вихователем – прищепити дітям бажання ліпити, створювати й підтримувати в них хороший настрій, задоволення від творчого процесу, радість при одержанні хороших результатів. Вихователь має бути готовий до того, що деякі діти можуть боятися працювати з глиною («вона брудна», «мені не подобається її колір»). Таких дітей не потрібно примушувати ліпити, а лише поступово залучати їх до заняття.

Ефективною формою роботи, що сприяє художньо-естетичному вихованню дітей є ліплення за задумом. На цих заняттях дошкільнята самостійно втілюють уявний образ у реальний предмет. Дитина часто називає зображення, не задумуючись, і назва має дуже далеку подібність із зображенням виробу. Ідеї дітей вихователь має підтримувати і також знаходити подібність. Асоціації, що виникли, не зникають, а з часом розширюються й зміцнюються. Багату фантазію дітей, прагнення перевтілити один предмет в інший вихователь повинен розглядати як дуже важливий етап для подальшої творчості, змістовної діяльності дитини.

Дітей молодшої групи вихователь має поступово підводити до сюжетного ліплення. Перші сюжети вихователь придумує сам, після того як малюки виліплять який-небудь предмет. Декоративне ліплення в цій групі не проводиться, але дітей слід вчити елементам оздоблення виліплених предметів. Вони створюються за допомогою різних штампів або за допомогою накладання невеликих шматочків глини.

Діти середньої групи також набувають нових образотворчих і технічних умінь. Наприкінці року на заняттях із ліплення діти опановують різні способи творення образів із пластичних матеріалів: скульптурний (із цілого шматка глини), конструктивний і комбінований; освоюють операції відтягування деталей із цілого шматка, з'єднання частин шляхом примазування й притискання; прикрашають вироби візерунками, виконаними за допомогою стеки та наліпів. Малята виразно передають образи об'єктів довколишнього світу, зображують типові ознаки предметів і явищ, бачать спільне й відмінне в схожих предметах.

У роботі з дітьми старшої вікової групи використовують три види ліплення: предметне, сюжетне й декоративне. Кожен з цих видів має свої особливості та завдання.

У предметному ліпленні зображення окремих предметів для дитини є більш простим, ніж у малюванні. Діти з цікавістю ліплять фігури людей і тварин. У результаті навчання дітей можна підвести до відносно правильного зображення людини й тварини, хоча при ліпленні цих предметів вони надають лише найбільш яскраві, характерні ознаки, а форма основних частин залишається узагальненою.

Сюжетне ліплення вимагає від дітей великого обсягу роботи, оскільки потрібно виліпити кожен предмет, що входить в композицію, встановити його в потрібному положенні на підставці або без неї та доповнити ліплення деталями.

Сюжетом для ліплення можуть служити епізоди з реального життя, зміст казок, оповідань. Виразність сюжетних композицій залежить не тільки від того, як діти вміють зображувати форму, але й від того, як вони пов'язують фігури між собою.

Основними завданнями в процесі сюжетного ліплення є: навчити дітей втілювати уявні образи в композиції з 2-3 предметів; вчити творчо підходити до вирішення сюжету, виділяючи основне. Сюжетне ліплення проводиться лише в старшій (підготовчій) групах. Пов'язано це з тим, що дитині потрібно багато знати про предмети й вміти користуватися різними прийомами зображення. У попередніх групах діти лише готуються до сюжетного ліплення й накопичують необхідні знання та вміння.

Декоративне ліплення передбачає знайомство дітей з народним прикладним мистецтвом, з різними його видами, у тому числі й дрібною декоративною пластикою народних умільців. Гарні узагальнені форми, що зображують ляльок, звірів, птахів з яскравим розписом, радують дітей і позитивно впливають на розвиток їхнього художнього смаку, розширюють дитячі уявлення й фантазію. Малятам подобаються декоративні вироби, створені гончарами. Діти охоче розглядають прості, а іноді й хитромудрі форми кухлів, солонок, кашпо й інших виробів.

Спостерігаючи дрібну декоративну пластику народних майстрів, старші дошкільнята можуть самі створювати цікаві вироби, які в подальшому можна застосувати для ігор, для прикраси кімнати, як сувеніри. Декоративне ліплення дозволяє вчити дітей попередньо продумувати тему, створювати заздалегідь ескіз у вигляді малюнка, умовно вирішувати форму предмета й розпис.

У старшій групі вихователь надає дітям більше самостійності у виборі теми, у можливості обміркувати її заздалегідь і виконати. Важливо, щоб діти навчилися розуміти й передавати в ліпленні характер зображуваного. Для цього вихователь повинен підбирати для зображення предмети з яскраво вираженими рисами. Багато способів ліплення дітям знайомі. Вони вміють створювати основні форми, видозмінювати їх, а отже, вихователю немає потреби вдаватися до показу зображення на кожному занятті. Все частіше він покладається на самостійність дітей у розв'язанні тих чи інших питань. На цьому етапі завдання вихователя – зрозуміти задум дитини й допомогти його втілити.

Значна роль у художньо-естетичному вихованні дітей старшої вікової групи належить і гуртковій роботі, що передбачає:

1. художньо-естетичні бесіди («Чарівна глина», «Гончарні мотиви»);
2. творчі години («Співзвучна нота в гончара робота»);
3. театралізовані свята («Різдвяний вертеп», «Вийди, вийди сонечко»);
4. ігри-подорожі («У країну народних умільців», «У майстерні гончара»).

Висновки. Таким чином, досягнення значних успіхів у художньо-естетичному вихованні дітей передбачає наявність творчої індивідуальності вихователя. Ліплення з глини – як один з видів образотворчої діяльності – несе величезні можливості для розвитку особистості дитини. Завдання вихователя, знаючи й грамотно використовуючи ці можливості, побудувати навчально-виховний процес з урахуванням вікових, індивідуальних особливостей дітей. Адже заняття з ліплення сприяє розвитку дрібної моторики, художнього смаку, індивідуальності, інтуїції, виховує організованість, дисциплінованість і акуратність при роботі з глиною, а також уміння планувати творчий процес. Заняття з ліплення є ефективним засобом пізнання об'ємно-просторових властивостей дійсності. Тривимірне зображення об'ємних предметів допомагає дітям пізнати світ. У такій роботі в повній мірі реалізуються великі можливості для естетичного й художнього виховання малят, а також для їхнього всебічного гармонійного розвитку.

Література

1. Выготский Л.С. Воображение и творчество у детском возрасте [Текст]. / Л.С. Выготский. – М., 1986. – 121 с.
2. Грибовська А. А. Навчання дошкільнят декоративному малюванню, ліпленню, аплікації: конспекти занять [Текст]. / А.А. Грибовська. – Х.: Скрипторій, 2008. – 151 с.
3. Григор'єва Г.Г. Розвиток дошкільника в образотворчої діяльності [Текст]. / Г.Г. Григор'єва. – К., 1999. – 84 с.
4. Григор'єва Г.Г. Изобразительная деятельность дошкольников [Текст]. / Г.Г. Григор'єва. – М, 2005. – 73 с.
5. Казакова Т.Г. Теория й методика развития детского изобразительного творчества [Текст]. /Т.Г. Казакова. – М.:Владос, 2006. – 128 с.
6. Казакова Т.Г. Развивайте у дошкольников творчество. / Т.Г. Казакова. – М.: Просвещение, 1985. – 193 с.
7. Комарова Т.С. Дитяче художня творчість[Текст]. / Т.С. Комарова. – К., 2005. – 85 с.
8. Методика обучения рисованию, лепке и аппликации в детском саду [Текст] / под. ред. Н.П. Сакулиной – К. : Просвещение, 1971. – 256 с.
9. Святелик З.І. Методичні вказівки до альбому «Вчимо дітей ліпити»
10. Скульптор И. Гинцбург. Воспоминания. Статьи. Письма. (Вступительная статья А. Лебедева) [Текст] / И. Гинцбург. – Л. , 1964. – 278 с.
11. Халезова Н.Б. Декоративная пластика и декоративная лепка в детском саду[Текст] / Н.Б. Халезова. – М.: Сфера, 2005. – 114 с.
12. Халезова Н.Б. Основы изобразительного искусства и методика руководства изобразительной деятельностью детей [Текст]. / Н.Б. Халезова. – М., 1987. – 223 с.